

Rosenberg, Alexander. 1995. *The Philosophy of Social Science*. Westview Press, USA.

David Kostlán

Základní znalosti z filosofie patří mezi běžnou absolventů humanitních oborů vysokých škol, mezi studenty sociologie, psychologie nebo ekonomie však filosofie nemá příliš vysoký kredit. Tento předmět se většinou vyučuje na počátku studia v rámci tzv. úvodů do příbuzných sociálních věd, tedy v době, kdy studenty obor filosofie většinou vůbec nezajímá. Filosofickými problémy konkrétní sociální vědy, popřípadě vědy jako takové, se student začne v lepším případě zabírat ve chvíli, kdy ztratí své iluze o tom, „jak se dělá věda.“ Jako student prvního ročníku doktorandského studia sociologie se poprvé setkávám s knihou o vztahu filosofie a sociálních věd, což je asi nejzazší termín, kdy by se měl každý student, který se hodlá naplno věnovat svému oboru a chce se stát vědcem, začít zabírat filosofickými problémy vědy a jeho metodologickými a epistemologickými důsledky.

Jako dobrý úvod do této problematiky slouží kniha *Philosophy of Social Science*, jejíž autorem je Alex Rosenberg, profesor filosofie z Duke University v Severní Karolíně. Základním tématem Rosenbergovy knihy je vztah mezi přírodními vědami, sociálními vědami a filosofií. Rosenberg na základě historického vývoje vědeckého poznání nejprve připomíná, jak se přírodní vědy emancipovaly od filosofie a od té doby dosáhly velkého pokroku, zatímco vztah filosofie a sociálních věd zůstává i nadále předmětem mnoha sporů. Výsledkem tohoto vývoje je mnohem větší vliv přírodních věd na filosofii a sociální vědy, než vliv filosofie a sociální vědy na přírodní vědy.

Rosenberg se samozřejmě ptá, proč tomu tak je. Odpověď se zdá být jednoznačná. Je to dáno především tím, že oproti sociálním vědám přírodní vědy mají mnohem lépe zodpovězenou otázku o relevantní metodě zkoumání a jejích limitech. Tyto otázky přitom patří do oblasti filosofie vědy, jež se zabývá povahou lidského chápání vědy a klade otázky po smyslu a účelu vědy, její metodě, jejích limitech a důvodech těchto limitů, apod. Tedy po všem, co s vědou souvisí, ale nepatří k tomu, co by sama měla zodpovídat. S těmito otázkami souvisí i etické problémy vědy a jistě je dobře, že na základě historických zkušeností i současného společenského vývoje, pro nějž je charakteristická ztráta důvěry ve vědu jakožto základní kulturní symbol pravdy, se přírodní vědy vrací k základním otázkám, které jim klade filosofie vědy.

Již Kuhn ukázal, že zájem o filosofii vědy je symptomem intelektuální krize. Taková krize nastala v sociologii v druhé polovině 60. let a více méně přetrvává až do současnosti. Není tedy divu, že se sociologie od té doby daleko intenzivněji zabývá epistemologickými otázkami, což se odrazilo mimo jiné i ve vlivu filosofie jazyka na sociologickou teorii. Dalším důležitým rysem překrývání se sociologie s filosofií je velké množství analyticko-esejistických děl v sociologické literatuře, které svědčí o nejasném vztahu k metodě empirické zobecnitelnosti. Zatímco teorie středního dosahu většinou vycházejí z empirických výzkumů, zkoumající především nejruznější politické, ekonomické témata, makro i mikrosociologické teorie vycházejí z konceptů společnosti a pozice jedince jako aktéra v něm a vztahují se většinou k tématům kultury, intra a intersubjektivit.

Základní metodou přírodních věd je kauzální popis. Sociální vědy svou základní metodu zkoumání, která by byla přijata většinou vědecké obce, nemají a pohledy na ni se liší

právě na základě rozdílného vztahu k využití konceptu příčiny pro sociální vědy. Rosenberg jako současný autor se přiklání k převažující tendenci mezi sociology odmítnout koncept příčiny a nahradit ho konceptem jiným, který by lépe odpovídal povaze sociálních jevů, jenž jsou specifické díky roli individua jako subjektu i objektu sociálněvědního zkoumání.

Zatímco podobně tématicky orientovaná kniha, *Idea sociální vědy a její vztah k filosofii* od Petera Winche, která nedávno vyšla v češtině, se spíše věnuje obecnému vysvětlení vztahu mezi filosofií a vědou, Rosenbergova hlavní pozornost je upřena k vysvětlení vzniku a popisu smysluplného sociálního jednání. Přesto je jim společná kritika pozitivisticky chápané vědy jako objektivního nástroje pro dosažení pravdivého poznání o světě. Winch formuluje tezi - inspirovanou pozdním Wittgensteinem - o závislosti chápání světa na jazyce, jímž mluvíme a uvažujeme. Winch se tímto přístupem vymezuje od pozitivistických autorů, kteří považují za skutečné pouze to, co je empiricky ověřené, nikoliv jazykové koncepty a priori a přiklání se tak k takové epistemologii sociálních věd, kterou Rosenberg nazývá interpretativní.

Podle Rosenberga, stejně jako např. podle Winche, naše chápání sociálních jevů odkazuje ke kategoriím motivů a důvodů jednání. Základní model lidského jednání obsahuje tři proměnné: individuum, prostředek (činnost), cíl. Dosáhnutí cíle jednání znamená naplnění touhy na základě víry v účinnosti prostředků jednání (činnosti). Tento model, s kterým pracují všechny sociální vědy především psychologie, ekonomie, sociologie, má analytický, nikoliv empirický charakter. Není výsledkem empirického pozorování individuí, nýbrž je podmínkou, počátečním výchozím bodem, z kterých

sociálně-vědní obory čerpají své poznatky. Díky tomu se musí sociální věda vyrovnat z problémem validity a aplikace tohoto modelu. Největší rozpor je způsoben poznáním, že jakožto vědecký model by měl mít kauzální povahu, ve skutečnosti kauzální není, jelikož příčina (jednání) má v tomto modelu jiný význam než v kauzálních modelech přírodních věd. Kauzalita v přírodních vědách předpokládá, že interakce dvou na sobě původně nezávislých jevů, zapříčiňuje změnu stavu jednoho nebo obou jevů a že tato změna je empiricky testovatelná a verifikovatelná. Umožňuje formulovat obecné závěry a generalizace v podobě přírodních zákonů.

Sociální věda jako věda pokoušející se o porozumění může být nahlížena místo toho jen jako jakási extenze a rozvinutí toho, čemu se někdy říká „selský rozum“ či „lidová psychologie“ (*common sense or folk psychology*) - je racionalizovanou a metodologizovanou variantou každodenního vědění o lidském životě a světě. Její poznání nemá kauzální povahu. Prediktivní síla lidové psychologie je jen svého druhu vedlejším produktem jejího skutečného účelu, kterým je poskytování porozumění skrze interpretaci.

Interpretativistická metoda sociálních věd se odlišuje od pozitivismu především v názoru na povahu světa. Zatímco pro pozitivisty jsou reálné pouze empiricky zkoumatelé sociální jevy, pro interpretativisty jsou daleko reálnější významy, které těmto jevům lidé svým jednáním přisuzují. Epistemologie interpretativního přístupu k sociální vědě vychází z teze o závislosti chápání světa na jazyce. Sociální jednání není empiricky možné zkoumat, jelikož je závislé na apriorních jazykových konceptech - je intencionální.